

Kur'an i Poslanikov, s.a.v.a.s., životopis

O Kur'anu Časnom ne može se izreći ništa što bi ga tačnije definiralo od onoga što sam Kur'an kaže o sebi: "Evo Knjige u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu Allaha bojali." (al-Baqara, 2) U ovom ajetu naglašena su dva bitna svojstva Kur'ana: njegova vjerodostojnost i njegova uputiteljska funkcija. Za muslimane, kur'anska vjerodostojnost počiva na dvoje: to je Božija

Riječ objavljena izravno od Boga, i ajeti ove Časne Knjige čuti su sa jezika Poslanika, s.a.v.a.s., kazani na jasnem arapskom jeziku te su kroz četrnaest stoljeća pažljivo i predano sačuvani.

Govorimo sve ovo zato što je Kur'an najvjerodostojniji i najpostojaniji dokaz koji se tiče života Poslanika islama, tako da čak i oni koji ne prihvataju da je Kur'an Božija Riječ moraju barem prihvatiti da je Muhammed, s.a.v.a.s., historijska ličnost.

Vjerodostojnost Kur'ana, naravno, može mnogo značiti i u pogledu upoznavanja sa životom i ličnošću Poslanika islama. Premda, u skladu s navedenim ajetom, Kur'an je prije svega drugog knjiga upute vjernicima. Ako u Kur'anu i srećemo brojne ajete koji govore o životima Božijih poslanika poput Jusufa, Musaa, Nuha, Ibrahima ili Isaa, mir neka je na sve njih, ili ajete koji kazuju o sudbini nekih drevnih naroda poput Ada, Semuda ili Lutovog naroda, ta kazivanja su opet prevashodno u funkciji upute. Isto se može kazati i za ajete koji ukazuju na neke događaje i dešavanja iz Poslanikovog, s.a.v.a.s., života. I ovi ajeti prije svega imaju svrhu da upute ljude, što biva jasno čim se iole zamislimo nad njihovim smislovima. To, međutim, nipošto ne znači da se takvi ajeti ne mogu uzeti za izravan izvor podataka o životu Božijeg poslanika i dešavanjima u njegovo doba.

Dakle, Kur'an Časni je najpuzdanije vrelo o nekim dešavanjima iz života Muhammeda, s.a.v.a.s., i u njemu se sreću brojni detalji koji potvrđuju vjerodostojnost nekih drugih izvora. Ali, naglasimo još jednom, svrha tih ajeta nije prvenstveno izvesti o životu Božijeg poslanika, već

na primjeru nekih dešavanja navesti ljude na ispravno postupanje.

Vrela o životu Božijeg poslanika, s.a.v.a.s.

S priređivanjem životopisa Poslanika islama, s.a.v.a.s., počelo se onda kad se prvi put javila potreba za takvim djelima. Takva potreba osjetila se naročito u vrijeme kad su najbliži Poslanikovi drugovi, oni koji su bili svjedoci najvažnijih događaja u njegovom životu, počeli jedan za drugim odlaziti sa ovog svijeta. Istovremeno, novi muslimani ne-Arapi, stanovnici osvojenih zemalja, bili su iznimno zainteresovani za detalje o životu Poslanika islama, a i stanovništvo velikih muslimanskih gradova poput Basre, Damaska, Kufe i Reja željelo je biti što obavještenije o životu Muhammeda, s.a.v.a.s., i dešavanjima iz najranijeg perioda širenja islama. Glavni izvor takvih podataka bili su oni rijetki ashabi koji su još uvijek bili živi, a oni koji su imali priliku družiti se s takvima i prenositi od njih vijesti o Poslanikovom životu u muslimanskoj tradiciji poznati su kao tabi'ini. Naročiti ugled uživali su tabi'ini iz Medine, posebno potomci Poslanikovih ashaba, a među njima opet posebno potomci muhadžira. U najranijim vrelima posebno često se sreću imena dvojice takvih osoba – Aban ibn Osman ibn Affan, sin trećeg halife (umro 81. ili 105. h.g.) i Ebu Abdullah Urvet ibn Zubejr ibn Avvam Asadi (umro 91. h.g.), sin jednog od najbližih Poslanikovih ashaba. Izgleda, međutim, da je, zbog nekih političkih razloga, u vrijeme Emevija pisanje Poslanikovih, s.a.v.a.s., životopisa napredovalo veoma sporo unatoč ogromnom interesu naroda za takovrsnom literaturom.

Razlog za to jeste činjenica da su u najranijem periodu islama većina Emevija bili žestoki protivnici ovog poziva, a Ebu Sufjan, prvak ovog roda, bio je i vodeći oponent Poslaniku, s.a.v.a.s., te je upravo on predvodio nevjernike i Kurejšije iz Mekke u oružanim borbama protiv muslimana. Tek osme godine po Hidžri, nakon što su muslimani osvojili Mekku, Ebu Sufjan i ostali prvaci Emevija su prihvatili islam. Nije čudno stoga da emevijskim halifama nije odgovaralo da se pišu knjige o ranom periodu islama, Poslanikovom životu i ratovima koje je vodio, budući da bi u takvim djelima njihovi preci obavezno morali biti prikazani u lošem svjetlu, izuzev ukoliko se neke bitne stvari ne bi prenebregavale ili netačno interpretirale. Također, stanovnici Medine iz Poslanikovog, s.a.v.a.s., vremena, poznati u historiji islama kao ensarije, za vrijeme Poslanikovih ratova ratujući uz njega nanijeli su teške udarce Kurejšijama iz Mekke, posebno Emevijama, a nisu podržali niti izbor Osmana, najpoznatijeg muslimana iz roda Emevija, za halifu, a u djelima o ranom periodu islama ensarije bi obavezno morale biti prikazane u pozitivnom kontekstu, što se emevijskoj vlasti nikako nije sviđalo. Dodamo li k tome da je kurejšijski rod Hašimija, iz koga je potjecao i sam Poslanik, s.a.v.a.s., uglavnom bio

veoma naklonjen islamu i dao neke od najznačajnijih ranih muslimana poput 'Alija ibn Ebi Taliba, četvrtog halife, koji je u borbama smaknuo neke od emevijskih prvaka, spominjanje takvih činjenica u Poslanikovim biografijama nikako se nije moglo svidati Emevijama. Emevijski vladari stoga nisu željeli da se puk previše bavi detaljima Poslanikove, s.a.v.a.s., biografije, ili su nastojali da barem zaobiđu činjenice koje se njima nisu svidale.

Da je tako, svjedoči i priča koju bilježi Zubejr ibn Bekkar u Akhbarul-Muvaffaqiyyat (bagdadsko izdanje, str. 96-99). Naime, on prenosi da je Sulejman ibn Abdul-Melik ibn Mervan, emevijski halifa, krenuo obaviti hadždž, pa je svratio u Medinu i posjetio tamošnja historijska mjesta odnosno mjesta na kojima su se desili značajni događaji u Poslanikovom, s.a.v.a.s., životu. Tom prilikom pratili su ga neki medinski dostojanstvenici koji su bili dobro upućeni u dešavanja iz prošlosti, a među njima su bili i Aban ibn Osman ibn Affan i njegov stariji brat 'Amr ibn Osman, koji su mu iscrpno pričali o prošlosti Medine u Poslanikovo doba. Sulejman je, osvjedočivši se u Abanovo odlično poznavanje prošlosti islama, zatražio od njega da napiše Poslanikov, s.a.v.a.s., životopis. Aban mu odgovori: «Takva knjiga postoji već kod mene, i ja sam je preuzeo priređenu od čovjeka u koga imam potpuno povjerenje.» Sulejman odmah zatraži da mu prepisu tu knjigu, te deseterica prepisivača odmah prepisahu ovo djelo na kožu. Kad Sulejman malo osmotri knjigu, uoči da se ensarije spominju kao oni koji su se zakleli na vjernost Poslaniku i kao oni koji su se borili na njegovoj strani u bici na Bedru. Sulejman tad kaza: «Ja ne znam da je kod njih postojala takva vrlina; ili im je moja porodica uskratila njihovo pravo, ili oni nisu bili onakvi kakvima su predstavljeni u ovoj knjizi.» Aban mu reče: «O emire, nepravda koju su ensarije nanijele onom šehidu pravedniku (misli se na halifu Osmana, koji je ubijen u Medini i koji nikad nije uživao naklonost tamošnjeg življa) ne smije biti prepreka da se kazuje istina. Oni su bili onakvi kakvima su opisani u ovoj knjizi.» Sulejman na to reče: «Ne treba mi prepis ove knjige!», a onda naredi da se prepisani primjerak spali i kaza: «Kad se vratim (u Šam) pitat ću Zapovjednika vjernika o ovome, a bude li potrebe, nije teško načiniti prepis.» Kad se vratio u Šam, Sulejman obavijesti o ovome svoga oca halifu Abdul-Melika. Abdul-Melik reče: «Kakva korist od toga da doneseš knjigu u kojoj se ne govori o našoj vrlini i prvenstvu, već bi ljudima u Šamu da doneseš nešto što će ih upoznati s onim što mi ne želimo da znaju.» Kad Sulejman reče da je spalio knjigu, Abdul-Melik potvrdi da je ispravno uradio. Kasnije Sulejman Qubejsu ibn Duvejbu ispriča o Abanu i onoj knjizi. Qubejs mu tad reče: «Da se Abdul-Melik ne protivi, bolje bi ti bilo da si zapamtio sadržaj te knjige i prenio ga svojoj djeci. Jer, Abdul-Meliku nema tu šta smetati. U bici na Bedru na Poslanikovo, s.a.v.a.s., strani borilo se šesnaest ljudi iz roda Emevija i njihovih srodnika, a kad je Poslanik preselio s ovog svijeta među njegovim opunomoćenicima bila su četverica Emevija.» Sulejman onda upita: «A zašto Zapovjednik

vjernika ne voli ensarije i izbjegava njihovo spominjanje?” Qubejs reče: “Tako je činio Muavija ibn Ebu Sufjan, pa ga je u tome slijedio Abdul-Melikov otac, i sada tvoj otac.” Sulejman opet upita za razlog toga, pa mu Qubejs reče: “To je zato što su ensarije ubili neke Emevije i nisu podržali Osmana. Zato ih Emevije mrze i tu mržnju prenose na svoju djecu.” Onda Qubejs posavjetova Sulejmana da knjigu opet spomene Abdul-Meliku, ne bi li se ovaj možda predomislio. Sulejman u prisustvu Qubejsa pokuša zaista opet razgovarati s Abdul-Melikom o ovoj knjizi, ali Abdul-Melik odbi svaki dalji razgovor.

U ovoj predaji, čija je vjerodostojnost izvjesna, srećemo se s nekoliko važnih momenata. Prije svega, vidimo da je kod onih koji su rođeni kao treća generacija muslimana postojala snažna želja za upoznavanjem sa Poslanikovim, s.a.v.a.s., životopisom. Drugo, saznajemo da su Poslanikove biografije u obliku knjige bile priređivane već u najranijem periodu nakon njegove smrti, budući da je knjigu koju je Aban posjedovao ustvari načinio neki stariji autor koga Aban naziva osobom od povjerenja, što možda znači da se radilo čak i o nekom od Poslanikovih, s.a.v.a.s., ashaba. U vezi s tim treba svakako kazati da su još za Poslanikovog, s.a.v.a.s., među ashabima postojali oni koji su bilježili tadašnja dešavanja. To nam potvrđuje i ono što prenosi Abdullah ibn Omer ibn 'As koji kaže da je zapisivao sve ono što bi čuo od Poslanika, s.a.v.a.s., te je onda to sabrao u knjigu koju je nazvao Sahife-i Sadiqe (Tabeqat- i Ibn Sa'd, svezak 2, str. 8-9). Svakako, ovo nije potvrda da su već tada postojale Poslanikove, s.a.v.a.s., biografije, ali jeste potvrda da su postojale svojevrzne zbirke hadisa. Naredna važna stvar, koja se tiče onog o čemu smo počeli govoriti, jeste potvrda činjenice da zbog političkih razloga i plemensko-rodovskih netrpeljivosti (naročito između Emevija i ensarija) emevijska vlast nije blagonaklono gledala na djela ove vrste.

Postoje, međutim, vijesti o tome da je Abdul-Melik ibn Mervan putem prepiske pitao Urveta ibn Zubejra o događajima iz ranog perioda islama, a ovaj mu je pružao odgovore, što je možda dokaz da se i Abdul-Melik interesovao za Poslanikov, s.a.v.a.s., životopis. Abdul-Melik se međutim u tim pismima ne interesuje za osjetljiva pitanja poput uloge Hašimija i uloge Emevija u najranijem periodu islama, već se uglavnom zanima za Ebu Sufjanovu ulogu u bici na Bedru i bitke koje je predvodio Halid ibn Velid, naročito osvojenje Mekke.

Među vijesti koje govore o emevijskoj nesklonosti ka sastavljanju Poslanikovih, s.a.v.a.s., životopisa spada i ona koja govori o Halidu ibn Abdullahu Qasriju, namjesniku Mesopotamije za vlasti Hašima ibn Abdul-Melika, a koji je kasnije (125 ili 126. h.g.) smaknut u zatvoru. Ovu predaju srećemo kod Aganija (svezak 22, str. 15) i govori o tome kako je Halid zatražio od

Muhammeda ibn Šehaba Zuhrija, tada čuvenog alima i muhadisa, da načini za njega Poslanikovu, s.a.v.a.s., biografiju. Muhammed ibn Šehab na to mu je odgovorio: "U životopisu bi se ponegdje javljalo ime 'Alija ibn Ebi Taliba. Da li da i njega spominjem?", na što Halid odgovara: "Ne, izuzev u lošem svjetlu." Ovaj Halid, Hašimov namjesnik, inače, uprkos svojoj vojnoj vještini i govorničkom daru, bio je poznat kao surova i sirova osoba, te ga se čak optuživalo da je nevjernik i sklon kojekakvoj opaćini.

Uprkos svemu, naposljetku je pobjedila vjerska gorljivost puka tako da Emevije nisu mogle spriječiti da se pojave Poslanikovi, s.a.v.a.s., životopisi koje su sastavljali alimi kao Ibn Šehab Zuhri, Ebu Esved, Musa ibn Uqube, Muhammed ibn Ishak i Ebu Mua'šir Sindi. Najvažnija i najkompletnija međutim biografijama jeste ona koju je priredio Muhammed ibn Ishak, poznat pod nadimkom Ebu Muhammed Abdul-Melik ibn Hišam Himjari Nehvi (umro 213. ili 217. h.g.). Njegovo djelo sačuvano je do naših dana i predstavlja najstariji i najvažniji pisani izvor o životu Poslanika islama, s.a.v.a.s.

Za Kurejšije hadždž se svodio na obrede koji se obavljaju u Haremu, i oni odlazak na Arefat nisu smatrali dijelom hadždža. Pridošli hodočasnici bili su obavezni odjenuti ihrame koje su kupovali ili iznajmljivali od Kurejšija, dok su same Kurejšije obavljali obrede hadždža u svojoj uobičajenoj odjeći. Oni koji nisu mogli kupiti ili iznajmiti ihrame morali su hadždž obavljati nagi, makar se radilo i o ženama, što je u Kur'anu ocijenjeno kao krajnje nemoralno: *"O sinovi Ademovi, neka vas nikako ne zavede šejtan kao što je roditelje vaše iz dženneta izveo, skinuvši s njih odjeću njihovu da bi im stidna mjesta njihova pokazao!"* (al-A'raf, 27)

Što se tiče odnosa prema hadždžu i hadžskim obredima, Arapi su se dijelili u dvije skupine: one koji su nazivani hums i one koji su nazivani hile. Svaka skupina bila je prepoznatljiva po načinu na koji su obavljali obrede hadždža. Neki spominju i treću grupu koja je nazivana tuls i koja je po nekim stvarima nalikovala prvoj, a po nekim prakticiranjima obreda vezanih za hadž drugoj skupini. Humsijsku grupu činili su Kurejšije, Huzaije i plemena sa kojima su Kurejšije bili u savezu. Budući da su oni brinuli o Ka'bi i Haremu, Kurejšije su sebe smatrali povlaštenima, pa stoga nisu oblačili posebnu odjeću tokom hadždža niti su odlazak na Arefat smatrali dijelom hadžskih obreda. Postojali su, međutim, i propisi koje su sami sebi uveli, kao zabrana nošenja odjeće od vune ili životinjske dlake tokom hadždža, pa čak nisu htjeli niti boraviti u šatorima izrađenim od krzna, u tim danima nisu jeli meso, nisu koristili mirise i slično. Hilijske, pak, čak niti lov u danima hadždža nisu držali zabranjenim, jeli su meso, koristili mirise i mirišljiva ulja. (Ezreki, str. 120-121, Jakubi, sv. 1, atr. 297-298)

Mjeseci zul-kade, zul-hidže i muharem smatrani su svetim odnosno zabranjenim mjesecima. Tokom ovih mjeseci većina Arapa klonili su se ratova i međusobnih razmirica, što je, izgleda, bilo zato što se u toku ovih mjeseci obavljao hadždž i održavani su najznačajniji trgovački skupovi odnosno vašarišta. Hadždž se, naravno, obavljao u prvoj desetini mjeseca zul-hidždže, ali nakon toga je slijedilo nekoliko za Arape iznimno značajnih trgovačkih sajmova. Tako, da bi trgovačka roba i ljudi zainteresirani za trgovinu sigurno stigli do sajmišta bilo je neophodno da se tokom ovih mjeseci zavede opći mir. Umra se obavljala u mjesecu redžebu i zato je i ovaj mjesec smatran „zabranjenim“. Postojala su, međutim, i plemena poput Tajjia i Hesama koja se nisu držala ovog običaja niti su uopće iskazivala poštovanje prema Ka'bi i hadždžu.

Od prvog dana mjeseca zul-kade narod bi se počeo okupljati u Ukazu i ondje bi dvadeset dana trajao sajam gdje bi se prodavala i kupovala različita roba, a onda bi svi preselili na mjesto znano kao Medženna i ondje bi se narednih deset dana posvećivali trgovini. S početkom mjeseca zil-hidže odlazili bi na sajmište Zil-medžaz i ondje bi se trgovalo sve do osmog dana tog mjeseca, dana koji su nazivali tervija. Dan tervije bio je posljednji dan trgovine, tog dana pripremalo se vodu za put do Mekke, od čega i dolazi naziv za ovaj dan: tervije – dan točenja vode. Od tada bi zvanično i počinjao hadždž, i svako pleme počelo bi izgovarati svoju telbiju (zazivanje, odazivanje) zazivajući ime glavnog božanstva svog plemena.

Kod Arapa je važno pravilo da se niko ne treba pojavljivati na sajmištima u Ukazu, Medžnnani i Zil-medžazu a da ne odjene ihrame – hadžsku odjeću. Oblačenje ihrama označavalo je ulazak u posvećeno stanje u kome je zabranjeno svako nasilje i nanošenje zla. U ovom periodu od razbojništava su odustajali i skoro svi pljačkaši karavana, što je među beduinima bilo često „zanimanje“, tako da su trgovci mogli slobodno putovati na sajmišta. Ovo poštivanje svetih mjeseci, međutim, pokazuje nam da iako je pljačka karavana kod beduina bila postala posve uobičajena stvar, ljudi su duboko u sebi ćutili da je takvo što ružno i nepoćudno djelo, pa im u navedenim mjesecima nije padalo teško suzdržati se od toga. Tokom ovih mjeseci društveni i vjerski život Arapa bio je na vrhuncu. I islam je prihvatio status ovih mjeseci, s tim što je iz obreda hadždža izbacio ono što je imalo idolopoklonički karakter, ali je i kod muslimana kasnije bilo primjetno da duhovni i vjerski život u ovom periodu bitno snaži u odnosu na ostatak godine, ne računajući, naravno, mjesec ramazan.

Sajmište Ukaz

Ukaz je bilo sajmište udaljeno tri dana putovanja od Mekke, i ondje se svake godine u mjesecu zul-kade održavao za Arape izuzetno bitan sajam. Ima, istina, i nekih koji tvrde da se ovaj

sajam održavao u mjesecu ševalu, ali takvu tvrdnju se sa sigurnošću može odbaciti. Uostalom, mjesec zul-kade bio je jedan od "zabranjenih" mjeseci i posve je logično da se jedan tako velik i važan sajam morao održavati u periodu zajamčene sigurnosti.

Sajam se, inače, održavao na mjestu znanom kao Usejda, gdje se nalazilo kamenje koje je bilo predmet štovanja i oko koga se činio tavaf – obredno kruženje. To je dokaz više da su se kod drevnih naroda vjerske svetkovine i trgovački sajmovi uglavnom podudarali. Tako je bilo i u Ukazu, gdje su ljudi imali prilike i da čuju stihove arapskih pjesnika, ali i razmijene mišljenja o važnim društvenim pitanjima. Ovom prilikom često su sklapani i obznanjivani i savezi između plemena (Jakubi, sv. 1, str. 314), te je vršena razmjena ili otkup zarobljenika iz međuplemenskih ratova. Ovdje su donošene i presude u sporovima između plemena i rodova, a, shodno predajama, za to su bili zaduženi ljudi iz plemena Benu Temim, i posljednji ko je važio za autoritativnog sudiju na sajmištu u Ukazu bio je Akra ibn Habis Temimi. Arapski trgovci sa svih strana donosili su na sajmište robu kupljenu u Šamu, Iraku, Omanu ili Jemenu. Ukratko, na ovom sajmu moglo se kupiti svu robu sa svih strana svijeta, uključujući i onu iz Perzije, Indije, Afganistana, Bizanta i Etiopije, za koju su ljudi pokazivali interesovanje, od odjevnih predmeta, preko mirođija do miska i mirisa.